

PATRISTICA PATRISTICS

Preasfințitul patriarh al Constantinopolului kyr [domn] Calist 100 de capitole despre curăția inimii, cum câte puțin se curățește și se ridică spre vederea contemplativă¹

1. Dacă vrei, iubitele, să înveți cum anume se curățește sufletul și se ridică spre vederea contemplativă a lui Dumnezeu, atunci înțelege acest suiș înțelegător/inteligent [*noera anodos*] la modul unei scări [*klimax*]. Să-ți fie limpede acest exemplu, fiindcă așa cum e cu neputință pentru cel ce vrea să se ridice la înălțime altfel decât pe treptele acestei scări făcute de mână omenească, tot așa nu e deloc ușor, ba chiar anevoios, pentru omul potrivit lui Dumnezeu să se ridice la înălțimea vederii contemplative a lui Dumnezeu fără să se curețe în întregime, fără să-și ștergă și să facă să dispară petele sufletești. Pentru că prima treaptă duce negreșit la a doua și înaintează spre a treia, și așa urcă neîmpiedicat pe treptele înțelese cu mintea/inteligibile [*noētōn*] ale virtuții spre treapta ultimă și cea mai înaltă străbătându-le în ordine și-și face în chip verosimil urcușurile [*anabaseis*]. Căci deodată cu primirea jugului ascultării atletul lui Hristos ajunge să respingă și mișcărilor trupului, smerenia înflorește pe el ușor și ajunge la el hotarul/limita nepătimirii; și, ca să vorbim potrivit preadumnezeiescului Ioan Scărarul, martirul fără sânge și încununatul fără lovituri² a ajuns la acesta înainte să umble.

2. Pentru că o ordine [*taxis*] ține la un loc nu numai toate cele ale acestei creații, astfel încât ele să fie guvernate și ținute la un loc de limita prieteniei și ordinii, dar și pe cele ale firii/naturii inteligente a îngerilor, adică ale ordinii și ierarhiei

¹ *Tou hagiōtaton patriarchou Konstantinoupoleōs kyr Kallistou kephalaia R' peri katharōtētos psychēs, pōs kata mikron autē kathairetai kai eis theōrian anagetai*; codex Matsouki Ecclesiae S. Parascevae (olim monasterii Byliziās 5), ff. 387v-393v. Traducere după textul grec editat de Antonio Rigo în *Byzantion. Revue internationale des études byzantines* 80 (2010), p. 344-407. Pentru prezentare, a se vedea studiul nostru din acest număr, „*Calistii Filocaliei și scrierile lor isihaste – enigme, descoperiri și o recentă restituire*”.

Cifrele în paranteze drepte indică numărul celor 14 capitole selectate și reținute în *Philokalia* din 1782, singurele cunoscute până la recenta lor descoperire și editare de Antonio Rigo. Pentru prezentare, a se vedea studiul nostru din acest număr, „*Calistii Filocaliei și scrierile lor isihaste - enigme, descoperiri și o recentă restituire*”.

² De fapt Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 43, 57; PG 36, 569 B.

Patriarhul Calist al Constantinopolului

prime, medii și ultime văzute contemplativ în aceasta. Pe cât de mult acest bine al ordinii depășește toate, pe atât de mult luptă și neamul oamenilor împreună cu acest bine, care seamănă, cum s-a zis, unei scări fără de care e cu neputință a se săvârși orice alt bine.

Așadar, dacă vrei să înveți această știință, ia asupra ta frica de Dumnezeu, pentru că frica [*phobos*] de El este paza poruncilor în mintea veghetoare. Când începe să odrăslească în noi această frică, toate acestea se vor face ușor; căci de aici începe mai întâi meditarea la fuga de lume, iar când s-a făcut acest lucru, cel ce a ales să viețuiască potrivit lui Dumnezeu intră în alergarea ascultării și supunerii, e învățat totodată legea introductivă [*eisagogikos nomos*] și pășește ușor spre viața morală [*ēthikē*], după care avansează treptat în alergarea desăvârșirii spre viața practică [*praxis*]³. Atunci mintea [*nous*] care a respins povara tuturor mișcărilor trupești și, ca să spun așa, înseși mișcărilor înțelegătoare/inteligente, începe să activeze ca un preot [*hierateuein*] în chip stăpânitor [*hegemonikōs*] și să celebreze în chip tainic [*mystikōs*] prin curățire jertfele înțelegătoare/inteligente, ca peste ea să se înnoiască potrivit dumnezeiescului David un duh drept [*pneuma euthēs*] și să se întărească cu un duh stăpânitor [*pneumati hēgemonikō*; Ps 50, 12. 14]. Iar atunci și noi vom fi transformați și schimbați la chip [*alloiouthētai kai metamorphoumetha*], cum e verosimil, pentru ascultarea de Hristos „într-un bărbat desăvârșit, în măsura vârstei plinătății lui Hristos” [Ef 4, 13].

3. Templu [*naos*] al lui Dumnezeu și jertfelnic [*thysiaστήριον*] în sens principal e omul cuvântător/rațional [*logikos anthrōpos*], fiindcă în el se celebrează în chip tainic jertfele și slujbele înțelegătoare/inteligente potrivit omului dinăuntru⁴.

4. Preot/sacerdot [*hierēus*] înțelege, frate, că e mintea stăpânitoare [*hēgemoneuōn nous*] a sufletului, iar levit e gândirea [*dianoia*] foarte ageră la arătările Duhului, întru care [arătări] mintea care distinge frumos toate țese sufletului veșminte deiforme.

5. Căci așa cum focul se aprinde prin cărbuni și lemn, prin care ajunge de îndată la înălțime, tot așa și sufletul prin lucrarea poruncilor se face pe sine însuși un morman și o grămadă de virtuți care se aprind în omul dinăuntru ca prin niște cărbuni, iar prin incendiul dumnezeiesc face să dispară petele acestuia.

³ Cf. mai jos cap. 40, nota 6.

⁴ Cf. mai jos cap. 30. Imaginea templului și sacerdoțiului interior preluată după Grigorie Sinaitul, *Capitole în acrostih* 7.

6. Făptuirea [*praxis*] poruncilor smerește trupul și sufletul; unită fiind, cum e verosimil, cu mintea, pomenirea lui Dumnezeu [*mnēmē Theou*] împlânzește irascibilitatea și sfințește cele trei părți ale sufletului; iar când acestea sunt unite deodată, atunci omul potrivit lui Dumnezeu urcă ușor spre vederea contemplativă [*theōria*].

7. Cărbunii focului îi încălzesc pe cei prezenți, îi luminează pe cei aflați mai departe și alungă întunericul nopții; iar acești cărbuni înțeleși cu mintea/inteligibili ai sufletului pe omul dinăuntru îl fac să strălucească, iar pe cel din afară îl fac arzător ca un foc, asemenea lui Moise spre care, atunci când avea cărbunii de pustie ai acelei vederi a lui Dumnezeu, cei care vorbeau atunci cu el nu puteau deloc să privească din pricina luminozității și suprastrălucirii slavei feței lui, astfel că aveau nevoie de un vâl [cf. *Iș* 34, 30-35].

8. Cinci sunt simțurile sufletului, și în chip asemănător cele ale trupului; odată cu adunarea și împăcarea lor mintea se ridică frumos, pentru că are decalogul simțurilor urmându-i și armonizat cu ea în chip duhovnicesc. Dacă însă acestea nu sunt unite frumos, e cu neputință ca mintea să se ridice la înălțime.

9. Chitară duhovnicească e această statuie [vie care este omul]⁵; căci așa cum aceea, fiind făcută să acompanieze cu frumosul ei sunet vocea, știe să înmoaie prin sunet sufletele oamenilor, dacă mai înainte cel care o are în mâini îi lovește ritmic corzile cu un plectru, tot așa și la om: aici a fost așezat drept plectru cuvântul lui Dumnezeu, iar drept corzi simțurile trupului, care atunci când sunt lovite împreună în chip tainic de trezia minții [*noos nēpsis*], sufletul primește urcușurile și luminările dumnezeiești ale Duhului.

10. Sufletul care e „după chip[ul lui Dumnezeu]” devine și „după asemănare[a Lui]”; *Fc* 1, 26] într-un mod mai limpede și mai desăvârșit atunci când înnoiește aceasta prin rugăciunea către Dumnezeu, în care vede și mai limpede cele dumnezeiești și, ajuns mai presus de simțire, rivalizează cu făpturile inteligente [ale îngerilor] ca unul ajuns pârțică a slavei lui Dumnezeu.

11. Mintea care stăpânește [*nous hēgemoneuōn*] simțurile întregului trup e ochiul sufletului [*psychēs ophthalmos*]; căci așa cum prin ochi trupul vede cele ce pot fi văzute ca dintr-un post de observație, tot așa când ajunge în întregime ocupat de minte, el privește în adâncul de jos, scutură și pune în mișcare ca pe un

⁵ Aceeași imagine mai jos în cap. 11, 17 și 19. Cf. Teolipt al Filadelfiei, *Cuvântul* 2, 45, despre trezie și rugăciune.

Patriarhul Calist al Constantinopolului

plectru aripa gândirii prin chemarea lui Iisus și pomenirea Lui stăruitoare, atunci vine peste el o plăcere și o veselie de nespus a sufletului.

12 [4]. Dacă nu închidem simțurile trupului, n-ar putea țâșni în noi apa săltătoare [*allomenon hydōr*], pe care a dăruit-o Domnul acelei samarinence care, căutând apa aceasta simțită, a găsit săltând în ea însăși Apa Vieții [cf. *In* 4, 14].

13 [4]. Așa cum pământul are prin fire apa și totodată o face să se reverse, tot așa și pământul inimii are prin fire săltând și izvorând această Apă ca pe Lumina Tatălui [părintească; *patrikon*] pe care Adam a pierdut-o prin neascultare [cf. *Fc* 3].

14. Hristos a fost dus pentru noi la moarte prin asumarea trupului nu numai ca să sfințească pământul nostru, adică partea gânditoare a sufletului, ci și pentru ca să dea înapoi acel prim veșmânt al trupului, în care a fost îmbrăcat Adam înainte de neascultarea sa, adică haina lui luminoasă: harul Duhului.

15. Așa cum propriu focului e să încălzească și să lumineze, tot așa propriu sufletului e să fie „după chipul” și „după asemănarea [lui Dumnezeu]”; căci prin aceea că este „după chip” [*kat'eikona*] rivalizează cu îngerii, iar prin aceea că e „după asemănare” [*kath'homoiōsin*] se face asemenea lui Dumnezeu, pe cât e cu putință, și se lipește de El.

16. Și așa cum propriu focului e să înainteze spre înalt din pricina lejerității lui, dar și să fie energic și foarte ager spre mișcare atunci când ajunge la lemn, tot așa și sufletul, care e nemișcat, are mișcarea cea mai ageră spre înalt prin aripa gândirii; deoarece „după chip”-ul aleargă ușor spre „după asemănare”, căci fiind atractiv, atrage ca magnetul fierul.

17 [1]. Dacă vrei să înveți adevărul, imită exemplul chitaristului; fiindcă acela își pleacă în jos capul și, plecându-și urechea la cântare, agită plectrul cu mâna și, atunci când corzile sunt lovite cu meșteșug, chitara scoate melodia, iar chitaristul saltă de dulceața melodiei.

18 [2]. Să-ți fie limpede acest exemplu, lucrătorule al viei foarte iubitor de osteneală, și să nu fii lipsit de crezare; căci dacă ești treaz, ca și chitaristul, spre adâncul inimii, vei avea ușor ceea ce cauți. Fiindcă un suflet cucerit cu totul de îndrăgostirea de Dumnezeu [*theiō erōti*] nu se mai poate întoarce înapoi, pentru că zice dumnezeiescul David: „Lipitu-s-a sufletul meu după Tine” [*Ps* 62, 9].

19 [3]. Drept chitară înțelege, iubitule, inima, drept corzi simțurile, iar drept plectru gândirea, care prin rațiune pune în mișcare încontinuu plectrul, iar acest lucru este pomenirea lui Dumnezeu [*mnēmē Theou*], din care vine peste suflet o plăcere de nespus, iar el oglindește în mintea curată lucirile dumnezeiești.

20. Mântuitorul ne-a arătat în mod limpede toate câte îngăduie oamenilor să le făptuiască pentru viața potrivit lui Dumnezeu și pentru urcușul mai bun și mai desăvârșit, astfel încât prin acestea ei să se transforme cu transformarea cea bună [*kalēn alloiōsin*]⁶ și, așa zicând, să se schimbe la chip [*metamorphousthai*] din putere în putere [cf. 2 Co 3, 18], cum e verosimil.

21. [Pe Tabor] Hristos a ajuns într-un alt chip [*en hetera morphē*], cum spune dumnezeiescul evanghelist Luca [cf. Lc 9, 28], dar apoi S-a ascuns puțin de ucenici, ca prin aceasta să-i întărească spre un dor mai mare și să-i tragă, pe cât cred, spre cinstirea lui Dumnezeu; așa cum sâniul trași puțin de la pruncii care se alăptează îi fac să plângă ridicându-se spre supt, și așa cum aceia aveau inima aprinsă atenți la cuvintele lui Iisus [cf. Lc 24, 32].

22. Hristos a trecut de multe ori cu totul neobservat prin mijlocul celor fără de lege acoperindu-și firea dumnezeiască cu apariția Sa fizică [naturală]; tot așa și slujitorii Lui și cei care au ajuns, potrivit lui Pavel, la măsura vârstei [plinătății lui Hristos; cf. Ef 4, 13]: și aceștia nu numai că au fost păziți nevătămați în mijlocul oștirii demonilor, fiind mântuiți prin harul care locuia în ei, dar au rămas și cu totul nevăzuți în mijlocul oamenilor, ca dumnezeiescul Grigorie Taumaturgul [episcopul Neocezareei, † 270], marele Ioanichie [† 846] și mulți din dumnezeieștii Părinți.

23. Fața lui Moise a fost slăvită ca prefigurare [*typikōs*] și, așa zicând, s-a schimbat la chip [*metemorphōthē*] în mod strălucitor; căci Dumnezeu Care vorbea cu El a arătat chipul [*morphē*] feței lui ca un foc care fulgera prin strălucirea Duhului [cf. Is 34, 29-30].

24. Hristos a fost slăvit nu prin har, nu ca prefigurare, ci mai degrabă potrivit firii/naturii Sale proprii. Fața I-a fost slăvită mai strălucitor decât a lui Moise, ca să arate dumnezeirea Lui ascunsă.

25. Prin har suntem schimbați la chip și noi, cum se pare, atât din pricina asemănării noastre cu Dumnezeu, cât și din pricina trupului pe care l-a luat asupra

⁶ Cf. Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 40 (la Botez), 40; PG 36, 416A; *Cuvântarea* 44, 8; col. 616D.

Patriarhul Calist al Constantinopolului

Sa Domnul, prin care, potrivit dumnezeiescului Pavel, devenim membre ale lui Hristos [cf. *1 Co* 6, 15; 12, 27]. Căci odată cu urcușul nostru dincolo de muntele virtuții practice și intrarea în întunericul tainic, care e vederea contemplativă a lui Dumnezeu, suntem transformați și schimbați la chip și noi potrivit transformării mai bune și mai desăvârșite, cum ne învață dumnezeiescul Pavel cel răpit până la al treilea cer și care a auzit acolo cuvinte de nespus [cf. *2 Co* 12, 4].

26. Căci așa cum rădăcina curmalului odrăsește ramurile și dă roadele, tot așa și noi devenim prin trupul Domnului ca dintr-o rădăcină membre ale lui Hristos împovărate de roadele dreptății.

27. „În Duh și în Adevăr se cade să ne închinăm” [*In* 4, 24] a spus Cuvântul mântuitor. Cum, deci, iubitele? În omul dinăuntru, fiindcă a spus „în duh” [*en pneumati*] nu pentru că duhul nostru poate face singur aceasta, ci pentru că Duhul dumnezeiesc completează din pricina înrudirii aceasta, adică asemănarea [cu Dumnezeu], și acela [duhul nostru] iese din adevărul său, cercetează adâncurile [cf. *1 Co* 2, 10], cunoaște cele ascunse și cum anume se cade să se închine atunci, fiind introdus în aceasta împreună cu Duhul.

28. Toți cei înconjurați ca de un zid de Numele lui Hristos ar trebui să ne rugăm împreună cu dumnezeiescul Duh, cum e verosimil, și să nu vorbim multe [cf. *Mt* 6, 7], fiindcă nemincinos este [Pavel] cel care a vestit că „nimeni nu poate spune că Domn este Iisus decât în Duhul Sfânt” [*1 Co* 12, 3].

29. Fiindcă mintea care stă departe de vederea contemplativă a lui Dumnezeu [*Theou theōria*] devine fie dobitocească prin pofta mișcărilor trupești, fie demonică pentru că e târâtă în căderea trufiei și slavei deșarte sau e purtată prin partea irascibilă a sufletului.

30. Căci așa cum ochiul care se fixează pe obiectul văzut, fie el circular, fie triunghiular potrivit celor ce practică geometria, observându-l examinează cu claritate obiectul observat, fie el geometric sau aritmetic, și totodată trage ușor prin vederea vizuală și a gândirii știința lui, tot așa înțelege că stau lucrurile și cu mintea: atunci când aceasta pătrunde în camera-tezaur [*tameion*] a sufletului, sufletul se lipește împreună cu Duhul ca de un centru și totodată prin iubirea de Dumnezeu se împletește îndată cu imaterialul și necreatul și, unit în întregime cu El, devine asemenea cu Dumnezeu pe cât e cu putință; fiindcă aici e jertfelnicul cuvântător/rațional al lui Dumnezeu.

31. Pentru că lucrarea [*energeia*] ființială și naturală a lui Dumnezeu este atractivă și eficientă, îi atrage pe cei îndrăgostiți de ea, cum spune Solomon: „Căci ne-ai răpit inima, ne-ai răpit inima” [*Cânt* 4, 9] și: „Unde dormi de amiază” [*Cânt* 1, 6], iar *Înțelepciunea* spune: „Eu pe cei ce mă iubesc îi iubesc, iar cei ce mă caută vor găsi har” [*Pilde* 8, 17].

32. Căci așa cum apa strâmtorată înaintează spre înălțime, tot așa și sufletul strâmtorat de frica lui Dumnezeu trimite ușor din adâncul inimii învățăturile înalte și dumnezeiești asemenea curgerii unui fluviu, spunând cuvântul lui David: „Torrentele râului”, adică izvoarele lacrimilor, udă și „veselesc cetatea lui Dumnezeu” [*Ps* 45, 5], cetate care e omul rațional și inteligent, întrucât acesta e numit și lume.

33. Precum axa cerului e văzută în mijlocul corpului cerului și, așa zicând, în jurul ei se vede toată impenetrabilitatea firmamentului, iar mulțimea stelelor pare mișcându-se ca în jurul unui centru, întrucât corpul cerului se mișcă și se rotește circular, cum e verosimil, dar axa rămâne nemișcată, așa cum stă nemișcat centrul cercului, tot așa ai putea vedea întâmplându-se și cu mintea.

34 [7]. O minte [*nous*] curățită de cele din afară și care și-a supus în întregime simțurile prin virtutea practică, rămâne nemișcată ca axa cerului, privind în adâncul inimii ca spre un centru și, stăpânindu-și capul, privește într-acolo având drept proiectile razele gândirii [*dianoias*] care scot de acolo înțeleșurile dumnezeiești și supunând toate simțurile trupului⁷.

35 [5]. Fiindcă așa cum țâșnește apa dintr-un izvor permanent, tot așa țâșnește din suflet și apa vie și sălțătoare [cf. *In* 4, 14], care locuind în sufletul lui Ignatie bărbat purtător de Dumnezeu [*theophorou*], l-a făcut să spună: „Nu este în mine foc iubitor de materie, ci apă care” lucrează și „vorbește”⁸.

36. Așa cum discul soarelui izvorăște lumina razelor și totodată le trimite ca pe niște proiectile luminând tot pământul, iar prin căldura lor usucă toată umezeala și duhoarea, dar el nu se întinează; tot așa și mintea, curățindu-se prin lucrarea poruncilor, devine asemenea soarelui uscând și făcând să dispară întinarea sufletului, iar de aici face să lucească fericita lumină, ca una care a primit atât strălucirea ei naturală primă, cât și a doua ei replămădire, care învață limpede hotarul nepătimirii.

⁷ Cum observă A. Rigo, *op. cit.*, p. 363, nota 51, faptul că mintea care rezidă în cap trebuie să practice trezia în adâncul inimii îndreptându-și într-acolo privirea (cf. cap. 34, 18) cu o poziție a capului în același sens (cf. cap. 17) sugerează o aluzie voalată a patriarhului Calist la tehnica psihofizică a rugăciunii recomandată de Cuviosul Grigorie Sinaitul.

⁸ Ignatie Teoforul, *Epistola către Romani* VII, 2.

Patriarhul Calist al Constantinopolului

37 [6]. Această fericită și de trei ori fericită trezie mentală [*noera nēpsis*] a sufletului se aseamănă unei ape sălțătoare [cf. *In* 4, 14] și care izvorăște din adâncul inimii: apa dată de izvor face plin izvorul, iar cea care izvorăște de aici din inimă și care, așa zicând, e pusă în mișcare veșnică prin Duhul, îl face omul cel dinăuntru plin de rouă dumnezeiască și de Duh, iar pe omul din afară îl face de foc.

38 [8]. Auzind acestea, nimeni din cei neinițiați sau care are nevoie de lapte [cf. *I Co* 3, 2] să nu se atingă de astfel de lucruri care-i sunt oprite, când nu e vremea lor; căci pe unii ca aceștia dumnezeieștii Părinți i-au numit oameni care caută înainte de vreme cele ale vremii lor⁹ și care se sârguiesc să intre la limanul nepătimirii fără cuviință, iar un lucru ca acesta l-au socotit ieșire din minți, nimic mai mult; pentru că e cu neputință să studieze cărți cel care încă nu știe litere.

39. Fiindcă așa cum ar fi ridicol să discute despre retorică, să examineze figurile geometrice sau să-și dea cu părerea despre astronomie cel care nu știe deloc gramatică și nu s-a ridicat prin ea la lucrurile mai desăvârșite ale înțelepciunii; tot așa ar fi cel mai ridicol dintre toți oamenii cel ce n-a primit încă introducerea și etica, dar zăbovește în vederea contemplativă.

40. Această pătrime [introducerea, etica, practica, vederea contemplativă]¹⁰ se aseamănă pătrimii virtuților generale [cardinale], și anume: chibzuinței, bărbăției, cuminenței și dreptății¹¹: acestea îl desăvârșesc pe orice om care trăiește în căsătorie. Dar pe cel ce duce viața în necăsătorie îl desăvârșesc acestea patru: fuga de lume, tăierea voințelor, în care vin apoi¹² virtutea practică și urcușul vederii contemplative¹³.

41. Dacă nu vom păzi, frate, cum se cuvine, legiurile Părinților, e cu neputință să nu gustăm și noi din pomul neascultării, adică din pomul oprit, prin care vine ușor peste noi osânda Tatălui [cf. *Fc* 3].

⁹ Ioan Sinaitul, *Scara* 27, I, 9; *PG* 88, 1032B; *FR* X, p. 341.

¹⁰ *Tetraktys: eisagōgikē – ēthikē – praktikē – theōria*. Proprie patriarhului Calist I, această schemă cvadripartită a vieții ascetico-duhovnicești apare și în alte omilii ale acestuia, cf. Rigo, *op cit.*, p. 366-367, notele 54-55.

¹¹ *Phronēsis – andreia – sophrōsynē – dikaiosynē*. Cele patru virtuți cardinale potrivit tradiției platonice unde reprezintă corecta activare a celor trei puteri ale sufletului, cuminența fiind dreapta funcționare a părții poftitoare sau concupiscente (*epithymia*), bărbăția cea a celei irascibile (*thymos*), chibzuința cea a celei inteligente (*nous*), iar dreptatea fiind justa lor corelare și integrare.

¹² *Hē tou kosmou phygē – tōn thelēmātōn ekkopē – praktikē aretē – theōria epibasis*.

¹³ Aluzie la adagiul Sfântului Grigorie din Nazianz: *praxis epibasis theōrias*, „făptuirea e urcușul/baza contemplării” (*Cuvântarea* 20, 12).

42. Să nu te amăgești, lucrătorule al viei lui Hristos: printre cele puse deoparte nu e arta gramaticii, nici definiția filozofiei, și nici o altă știință nu o va putea găsi pe aceasta, și anume filozofia cea mai bună a minții, ci numai tăierea mișcărilor trupului, căci prin ea am învățat să ajungem la cea potrivit simțirii.

43. Dacă ai cunoscut cele spuse mai înainte, aleargă fără zăbavă și nu fi nepăsător față de alergarea smereniei – dacă e adevărat cuvântul „fi treaz și prinde”¹⁴ –, căci în această smerenie făcătoare de înălțime se ascunde însăși fericita urcare la ceruri.

44. Căci așa cum fitilul aprins al lumânării luminează mai întâi casa plină de beznă și întunecoasă, după care, atunci când focul ia drept hrană ceara, prin calitatea arzătoare flacăra focului înaintează acum în sus și-i luminează pe toți; tot așa și sufletul cucerit de îndrăgostirea de Dumnezeu [*theiō eroti*] devine prin lucrarea poruncilor hrană pentru Fiul prin Duhul Sfânt, cum a poruncit El Însuși când a zis: „Mâncarea Mea e să fac voia Tatălui Meu Cel din ceruri” [*In* 4, 34], fiindcă drept voință și mâncare a Tatălui a fost așezată mântuirea credincioșilor.

Căci sufletul bun este fitilul luminii dumnezeiești, care este puterea și lucrarea Sfântului Duh, iar hrană a acestui dar e alăturarea și grămada virtuților. Atunci așadar, potrivit dumnezeiescului Pavel, hainele lui Hristos revarsă bună mireasmă [cf. *2 Co* 2, 14-15; *Cânt* 4, 10], un mir parfumat și o grămadă de mere, cum spune îndrăgostitul de înțelepciune Solomon [cf. *Cânt* 2, 5].

Fiindcă așa cum acolo lumânarea, hrana focului, își trimite de îndată și în chip arătat lumina în sus, după ce a îngrășat cu ea fitilul, iar acea lumină a fitilului lăsând lumânarea înaintează în aer; tot așa și sufletul unit cu Duhul are drept hrană faptele cele bune, dar se întinde spre înalt prin focul dumnezeiesc odată cu unirea cu el, așa cum focul lasă lumânarea; dar când lasă trupul, el [sufletul] nu se dizolvă în aer ca focul, ci înaintează spre nemurire cu Duhul Sfânt și locuiește în sălașurile veșnice veselindu-se de sălașurile dreptilor.

45 [9]. Ceea ce prin luptă este pus în mișcare în suflet de Duhul dumnezeiesc face senină inima care strigă: „Avva! Părinte!” [*Ga* 4, 6]; acel ceva însă e fără figură sau formă, dar ne preschimbă prin strălucirea luminii dumnezeiești și ne transformă, cum e verosimil, odată cu incendiul Duhului dumnezeiesc, dar ne și schimbă și transmută prin puterea dumnezeiască, cum știe El Singur.

¹⁴ *Nēphē kai labēs*, cf. și cap. 100. Citat de Pateric neidentificat.

Patriarhul Calist al Constantinopolului

46 [10]. O minte curățită prin trezie se întunecă ușor dacă nu se desface cu totul de cele din afară prin pomenirea continuă a lui Iisus; dar mintea care a articulat viața practică cu vederea contemplativă, ca de pildă prin paza minții, și nu respinge zgomotele, nu se scutură de sunetele nearticulate ori articulate [produse de demoni]; pentru că sufletul rănit de îndrăgostirea [cf. *Cânt 2*, 5] dumnezeiască de Hristos Îi urmează ca unui frățior.

47. Acestea sunt vlăstarele și roadele vieții de pustie, căci prin acestea vine dorul în omul dinăuntru însuși; această petrecere în pustiu l-a dus pe Moise la minunata vedere contemplativă a rugului, iar prin dominarea părții iraționale s-a învrednicit de stăpânire rațională și a ajuns văzător de Dumnezeu [cf. *Iș 3*, 1-6].

48. Slăvit la față a fost Moise purtând în el însuși un chip/o întipărire [*typon*] a Cuvântului Dumnezeu-om. Acolo vechiul Israel nu putea privi la față lui Moise [cf. *Iș 34*, 29-30], iar aici toți Îi vedeau [lui Hristos] trăsătura feței, dar nimeni nu vedea slava Lui dumnezeiască. De aceea [pe Tabor] „ucenicii au căzut cu fața la pământ” [*Mt 17*, 6], nefiind în stare să o suporte: pentru că purtau vălul lui Moise [cf. *Iș 34*, 33].

49. Până când nu vom ajunge să ne dezbrăcăm cum se cuvine de vechiul păcat al lui Adam și nu vom urca potrivit dumnezeiescului Pavel la înălțimea vârstei noului Adam [cf. *Ef 4*, 13; *I Co 15*, 45], până atunci un văl ca al lui Moise zace peste noi toți care nu vrem să smulgem acel nor sufletesc și să vedem contemplativ mai limpede strălucirea dumnezeirii.

50. Când e desființat primul văl, frate, și norul păcatului, atunci sufletul își schimbă chipul [*metamorphoutai*] în noblețea sa dintâi, ba chiar într-una superioară aceleia; cea dintâi [noblețea lui Adam] s-a întunecat, dar cealaltă [noblețe] s-a învrednicit să vadă cele de nevăzut, chiar dacă [pe Tabor] a căzut cu fața la pământ ca una nedesăvârșită din pricina lipsei nepătimirii.

51. În el însuși focul e cu totul neamestecat și de neatins de materie. Așa înțelege că stau lucrurile și cu focul dumnezeiesc pe care ni l-a poruncit Domnul potrivit cuvântului: „Foc am venit să arunc pe pământ” [*Lc 12*, 49], fiindcă și el este neamestecat și nu primește nici o murdărie. De aceea, când l-au văzut, ucenicii au căzut mai întâi cu fața la pământ [cf. *Mt 17*, 6] din pricina lipsei curățirii, iar mai apoi, după curățirea desăvârșită, s-au făcut, ca niște vase lipsite de murdărie, părtași și ai slavei acestui foc dumnezeiesc.

52. Căci faptul că în ei vorbea Hristos, potrivit dumnezeiescului Pavel [cf. *2 Co* 13, 3], i-a făcut, așa zicând, în afară de păcat. Fiindcă e cu neputință să nu se fi curățit mai înainte cineva și să vorbească apoi cu Cel curat¹⁵, dar nici să aibă pe Hristos grăind în sine însuși, potrivit însuși dumnezeiescului Pavel, și să nu fie desăvârșit, căci Hristos e sfârșitul/desăvârșirea Legii [cf. *Rm* 10, 4].

53. Cremenea lovită cu un fier scoate foc, iar cu flacăra acesta se aprinde ușor. Tot așa și sufletul lovit așa zicând pururea cu chemarea și pomenirea continuă a lui Iisus se aprinde de îndrăgostirea de Dumnezeu [*theiō erōti*] din pricina continuității chemării; apoi începe să iradieze, cum e verosimil, emanând frumusețea lui naturală, cum face cremenea cu fierul, și totodată se întinde în sus spre strălucirea dumnezeiască, atunci când au fost desființate vâlul și rușinea păcatului.

54. „Oricine cere va primi, oricine caută va găsi și oricui bate i se va deschide” [*Mt* 7, 8]. Această zicere poartă cuvântul adevărului spre aceasta: spre adevărata rugăciune și pază a minții. Căci dacă n-ar pătimi cineva aceasta, n-ar putea cânta împreună cu David: „Inima mi s-a încălzit înăuntrul meu și în meditația [*meletē*] mea se va aprinde foc” [*Ps* 38, 4].

55. Căci faptul de a căuta și bate la ușa Împărăției, întrucât „Împărăția cerurilor e înăuntrul vostru” [*Lc* 17, 21], a fost dat nouă tuturor, dar ea se deschide, cred, doar puținora, și pe drept cuvânt, pentru că n-au dobândit aceasta nici cele cincisecizeci [ne bune], iar pentru că n-au bătut la timp li s-a refuzat intrarea [cf. *Mt* 25, 1–13].

56 [11]. Oprirea patimilor și săltărilor trupului sau răgazul cu rațiune de la ele sunt lucruri verosimile să se facă și de cei care petrec în lume, potrivit cuvântului „Oprîți-vă/Faceți-vă răgaz și cunoașteți” [*Ps* 45, 11], dar ștergerea sau dispariția lor e un lucru cu neputință.

57 [11]. Patimile trupului/cărnii se aprind ca un foc, care se aprinde ușor odată ce se apropie de lemn și se veștejește când acesta dispăre, dar rămâne pe loc înăuntru, iar când se apropie de el, iarăși se aprinde. Așa înțelege și patimile: doar în aparență rămân inactive, dar ori de câte ori se apropie puțin, aprind ușor flacăra păcatului și plăcerea trupului/cărnii. Știe să le dezrădăcineze însă limpede viața de pustie.

¹⁵ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 20, 4; *PG* 35, 1069 A.

Patriarhul Calist al Constantinopolului

58. Cei ce au gustat dulceața mierii e verosimil să știe tot ce spun. Ție, iubitorului de osteneală, să-ți stea înainte în aceste lupta și ostenelele albinei, dar și acul ei, pentru ca nu cumva din pricina relaxării să însămânțezi în sufletul tău în locul dulceții o amărăciune oprită, mai rea decât pelinul.

59. E cu totul imposibil să înoate pe ape sau să încerce să traverseze oceanul și să nu se scufunde ușor acela care nu știe să se scufunde.

60. Să-ți fie limpede, dacă vrei, această priveliște, în cazul în care n-ai aflat-o deja: cei experimentați în scufundare nu numai că înaintează în adânc având ochii deschiși, iar acolo văd limpede și așa zicând fără să clipească peștii care petrec acolo.

61. Tot așa și mintea: prin virtutea practică înoată mai întâi în afară ținută sus de iubirea de Dumnezeu; după care, călăuzită prin lucrarea poruncilor, înaintează ca o albină iubitoare de lucru spre înălțimea vederii contemplative a lui Dumnezeu și din nou spre adâncul de jos, adică spre pământul inimii, ajunge ocupată în întregime de Duhul, cercetează frumos adâncurile [cf. *1 Co 2*, 10] și vede limpede gândurile care zac aici, cum vede scufundătorul peștii care petrec [în mare].

62. Căci mintea curățită e ca o oglindă: din pricina transparenței sticlei aceea [oglanda] scoate la iveală cicatricile feței celor ce se apropie de ea, iar aceasta [mintea], ajunsă încă și mai curățită decât aceea, atât vede prin lucrarea/energia și strălucirea Duhului, cât și, totodată, vede și oglindește curat și petele sufletești ale altora.

63. Potrivit înțelepților din afară [păgâni] „teorie/contemplare” [*theōria*] se numește tot ce e teoretizat și înțeles/gândit [*pan to theōroumenon kai nooumenon*]. Dar cei care caută adevărata înțelepciune, pe care aceștia o numesc neghiobie [*mōria*, cf. *1 Co 3*, 19], știu singurii cu adevărat în chip nerătăcit vederea contemplativă a lui Dumnezeu [*Theou theōrian*], care învață pe orice om cunoașterea și dezvăluie lucruri adânci și ascunse, și prin ea Dumnezeu e crezut unit cu niște dumnezei prin har, fiindcă stă scris: „Eu am zis: dumnezei sunteți” [*Ps 81*, 5].

64. Dublă e vederea contemplativă [*theōria*] de care au parte cei care luptă. Prin viața practică vine cunoașterea celor ce sunt, care e vederea contemplativă a existentelor; dar cel ce a dobândit-o vede nu potrivit înțelepților din afară [păgâni] – să nu fie! –, ci așa cum este firea lor, după cum se mișcă și sunt purtate în Dum-

nezeu. Iar depășind hotarul firii, e dus de mână ușor spre vederea contemplativă a lui Dumnezeu, adevărata înțelegere.

65. Căci înțelepții din afară [păgâni] contemplă mișcările celor ce sunt într-un mod tehnic sau ipotetic, și de aici nu au parte de nimic mai mult, iar în chip modest înaintează și tind spre înțelegerea lui Dumnezeu. Dar cel ce s-a exercitat cum se cuvine în știința lui Dumnezeu și a supus adevăratei Înțelepciuni această slujnică [filozofia], știe să dezlege ușor enigmele și întorsăturile de cuvinte.

66. „Cunoașterea” [gnōsis] celor ce sunt/existențelor „îngâmfă” [1 Co 8, 1] pe cel ce a dobândit-o, iar știința [epistēmē] lui Dumnezeu îl face modest. Iar cine a unit-o pe aceasta din urmă cu cea dintâi, care se aseamănă cu o slujnică față de stăpâna ei, acela a dobândit o pereche excelentă, înțelegând-o pe una drept o lună, iar pe cealaltă drept un soare, fiindcă de la acesta din urmă își primește aceea lumina ei¹⁶.

67. Așa cum prin razele sale soarele își trimite în mod integral lumina sa lunii atunci când aceasta este plină și o face lumină pură, dar când aceasta e ascunsă de umbra munților, îndată se înnegrește și atunci are loc o eclipsă de lună; tot așa și sufletul care primește lucrarea/energia și harul lui Dumnezeu devine întreg lumină prin razele naturale proiectate de Soarele dreptății [Mal 3, 20]. Acolo umbra înnegrește lumina soarelui, iar uneori, când norii se îngroașă în jurul ei, umple și noaptea de întuneric. În același mod ai putea găsi această privesc și în suflet, căci odată cu înălțarea muntelui păcatului, care e roiul și umbra lui, nu numai acesta e înnegrit, dar și întreaga casă a sufletului; necrozează mișcările minții și le umple de orice beznă și întuneric.

68. Unde Se schimbă la chip [metamorphoutai] Hristos? În Muntele Tabor, făcându-Și petrecerea în afara vacarmurilor vieții. Căci urcând pe munte împreună cu ucenicii, S-a schimbat la chip întru slavă, arătându-le slava și strălucirea naturală a dumnezeirii și având în același timp drept martori ai tainei pe Moise și Ilie [Mt 17, 1-4 par] și învățându-ne prin ucenicii aleși să nu căutăm cele de nevăzut și de nevăzut contemplativ în mijlocul vacarmului.

Iar noi se cade să urcăm muntele, și anume cunoașterea celor ce sunt, prin ostenele și sudorile luptelor ascetice și, respingând totodată mai întâi cugetele

¹⁶ Cum arată A. Rigo, *op. cit.*, p.381, nota 68, obiectivul criticilor patriarhului Calist I din cap. 63-66 împotriva filozofilor păgâni sunt intelectualii bizantini anti-isihaști, în speță Nichifor Gregoras împotriva căruia patriarhul Calist I a scris o serie de discursuri polemice.

Patriarhul Calist al Constantinopolului

trupești, dar și înseși mișcările minții, așa să intrăm în întunericul tainic, care e vederea păcii prin care suntem schimbați la chip, cum e verosimil, ajunși în timpul rugăciunii în afară de trup și răpiți, cum spune Pavel [cf 2 Co 12, 2–3] și Ioan [Scărarul], povățuitorul Muntelui Sinai¹⁷, încât ne minunăm și rămânem uimiți. Această vedere minunată s-a făcut fie în trup, fie în afara lui.

69. Fiindcă așa se cădea să ajungem prin iubirea dumnezeiască la hotarul și rațiunea desăvârșirii, adică la însăși iubirea desăvârșită a vederii contemplative a lui Dumnezeu, care ne învață limpede înainte de învierea trupului învierea sufletului. Un simbol al ei erau Moise și Ilie, care au fost văzuți de ucenici în slavă vorbind cu Iisus despre aceasta [cf. Mt 17, 3]. Căci dacă în slavă omul contemplă sufletele sfinților, cu cât mai mult nu-l va vedea pe al său însuși încă înainte de învierea de obște.

70. Mare lucru [*chrēma*] e omul, fiindcă a primit harul de două ori sau, așa putea spune, și de trei ori: mai întâi, odată cu faptul că la aducerea lui la existență a fost creat prin suflarea Lui [cf. Fc 2, 7]; în al doilea rând, prin replămădirea lui la venirea lui Hristos, a Căruia suflare [cf. In 20, 22] îl înnoiește pe acela [acel har], pe care neascultarea îl înnegrise; iar în al treilea rând, prin renașterea băii dumnezeiești [a Botezului].

De trei ori suflă asupra pruncului preotul care poartă, cred, chipul/întipărirea [*typon*] lui Iisus, după care prin cele trei afundări și întreita chemare a Sfintei Treimi acesta primește desăvârșirea prin lucrarea Duhului Sfânt, ca acesta să fie înnoit în El potrivit dumnezeiescului David [cf. Ps 50, 12] și să devină receptacul al lui Dumnezeu [*docheion Theou*].

Acel prim har a fost pierdut prin neascultare, a doua noblețe am întunecat-o noi, iar în noi rămâne al treilea har. Fiind unul și același, se împarte mereu în lucrările sale prin Botez, așteptând nelucrător/inactiv întoarcerea și căința noastră; iar ori de câte ori ne întoarcem, ni se arată ușor, căci nu vrea moartea noastră.

71. Mare cu adevărat și cinstit viețuitor/vietate [*zoōn*] este omul! Căci dacă împăratul care dăruiește cuiva un veșmânt împărătesc arată o mare intimitate cu cel care o primește, pe care-l așază astfel slăvit și, așa zicând, înfricoșător pentru toți, ce ți se pare că face atunci când, luând asupra Sa frământătura noastră și unindu-Se cu ea după ipostasă și îmbrăcând ca pe o haină chipul de rob/forma de sclav

¹⁷ *Scara* 27, I, 23; *PG* 88, 1109C; *FR* IX, p. 383.

[*morphē doulou*; cf. *Flp* 2, 7], a ascuns în El Însuși dumnezeirea proprie sau, mai bine zis, împrumutând de la acesta ce e mai rău, ne-a dat ce e mai bun, și, pecetluindu-l de trei ori, i-a dat prin harul Său o putere de nebiruit și dumnezeiască? Unde a făcut aceasta? Oare prin vechea suflare [cf. *Fc* 2, 7], cum am spus? Oare prin a doua și trimiterea [apostolilor] să alunge demoni și să tămăduiască boli [cf. *Lc* 9, 1]? Oare nu când a dat harul la Botez prin întreita chemare/invocare [a Treimii]? Așadar, pentru aceasta nu este oare omul înfricoșător și rivalizând cu îngerii înșiși? Fiindcă acest har a biruit covârșitor trupul de lut al lui Pavel și, prisosind covârșitor în el, care s-a aliniat iubirii de Dumnezeu [cf. *Rm* 8, 37; *I Tes* 5, 13], l-a ridicat până la al treilea cer și l-a făcut să audă taine ale lui Dumnezeu de nespus și dumnezeiești [cf. *2 Co* 12, 2-4].

72. Amintirea acestei întreite dăruiri a Cuvântului Dumnezeu-om preotul o săvârșește în noi în mod simbolic suflând mai întâi peste noi de trei ori, apoi procurându-ne prin scaldătoare curăția desăvârșită prin chemarea Sfintei Treimi și înnoindu-ne harul Duhului. Pentru că același preot al lui Dumnezeu poartă chipul/întipărirea [*typon*] lui Dumnezeu, căci prin el suntem desăvârșiți primind renașterea dumnezeiescului Duh, adică prin punerea mâinilor.

73. Acea primă frumusețe a fost stinsă prin neascultare, dar și-a păstrat trăsăturile, și numai pe ele, nicidecum însă lucrarea strălucirii și veșmântului țesut de Dumnezeu. Hristos însă o reînnoiește și târnosește davidic [cf. *Ps* 50, 12] și restabilește frumusețea lui mai mare poate decât a unui înger atunci când păstrează neciuntit „după chipul [lui Dumnezeu]”; căci, potrivit marelui Ioan [Scărarul], povățuitorul Muntelui Sinaiului, cei desăvârșiți ajung până la serafimi¹⁸. Mare e de aceea omul și cu adevărat superior și dincolo de orice cuvânt și minune; lucru pe care observându-l și marele în teologhisire Grigorie a zis: „Dumnezeu unit cu niște dumnezei și cunoscut [de ei]”¹⁹ printr-o participare/împărtășire [*kata methexin*] negrăită.

74 [12]. La apa sălătoare, una are mișcarea mai sprintenă, alta mai liniștită și mai lentă. Prima care are o mișcare sprintenă, nu poate fi tulburată ușor din pricina rapidității mișcării; chiar dacă se tulbură puțin, se curăță iarăși ușor, pentru că are o astfel de mișcare. Dar când, diminuând, curgerea devine foarte mică, atunci apa nu numai se tulbură, ci rămâne aproape nemișcată, fiindcă îi lipsește așa zicând o recurățire și o mișcare.

¹⁸ *Scara* 27, I, 27; *PG* 88, 1101B; *FR* IX, p. 385.

¹⁹ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 38, 7; *PG* 36, 317 C și *Cuvântarea* 45, 3; *ibid.* 628 A.

Patriarhul Calist al Constantinopolului

75. Așa simțită [*aisthtēton*] saltă din pământ în modul care s-a spus. Iar apa înțeleasă cu mintea [*noēton*] vie și săltătoare [cf. *In* 4, 14] izvorăște din pământul inimii, cum a spus Domnul [cf. *In* 7, 38]. E însă, așa zicând, strâmtorată și rămâne nemișcată din pricina absenței curățirii; dar curățită prin lucrarea poruncilor, se mișcă nu numai blând și liniștit, dar și sprinten, netulburându-se deloc. Căci e cu neputință să fie tulburată de atacul demonilor din pricina sprintenelii și repeziciunii acestei mișcări a minții. Chiar dacă i s-ar întâmpla pentru puțin timp aceasta, e ușor readusă la îndreptare.

76. Demonul seamănă unui arcaș dușman care aruncă din ascuns fără cruțare împotriva noastră săgeți dese, vrând ca prin ele să-l biruie pe cel lovit și rănit de el decât să fie înfrânt de el; de aceea prin proiectilele lui mânjite, adică prin poftele rușinoase, spurcatul încearcă să ne dea molime. Dar atunci când aruncăm și noi împotriva lui, cum se cuvine, cu proiectilele dumnezeiești și curate, care sunt chemarea lui Iisus prin paza riguroasă a minții, puterea demonilor potrivnici se risipește ca un fum.

77. Divinul e fără formă și de nefigurat [*amorphon kai aschēmatiston*], potrivit dumnezeieștilor Părinți²⁰, și pe drept cuvânt. Căci ceea ce e cu neputință să fie figurat sau modelat printr-o asemănare care vine din forma sau figura celor ce sunt, e negreșit fără formă și de nefigurat. Ia însă formă în suflet și în minte prin asemănările imateriale și mentale, atunci când prin împlinirea poruncilor ne ridicăm la starea „după chip[ul]” și „după asemănare[a Lui]”.

78. Fiindcă atunci când e curățită, mintea, ochiul sufletului, are o figură de înger, se amestecă cu ființele inteligente și imateriale și de la ele primește în cuvântul interior arătările Duhului.

79. [Îngerii] cei ce stau în preajma lui Dumnezeu au devenit neschimbabili de când S-a întrupat Hristos oferindu-le un atât de mare har. O neschimbabilitate are loc însă și în noi atunci când ajungem la iubirea desăvârșită, și pe drept cuvânt. Fiindcă ea îl face pe om să fie în afara fricii, fiindcă e rănită de îndrăgostirea de Hristos [cf. *Cânt* 2, 5]. Căci cel ce a dobândit-o nu se mai poate întoarce de aici înapoi.

80. Dacă aurul nu poate fi curățit dacă n-ar fi probat în chip tehnic prin cuptorul cu foc, tot așa e cu neputință ca sufletul să fie curățit sau probat cu totul decât prin cuptorul ispitelor/încercărilor.

²⁰ Cf. Maxim Mărturisitorul, *Capitole despre iubire* III, 97; PG 90, 1015 D.

81. Babilon se tâlcuiește „tulburare”, în care cei trei copii s-au arătat prin acel cuptor al caldeilor mai strălucitori decât soarele [cf. *Dn* 3, 15-30]. Tot așa cuvântul ne sugerează metaforic un alt Babilon: gloata demonilor, în care omul potrivit lui Dumnezeu trecând prin mijlocul ei ca printr-un cuptor al ispitelor/încercărilor devine mai strălucitor decât aurul și argintul, eliberat de tulburarea pământească.

82. Dacă nu vom mânca și noi, frate, ierburi amare și azime, nu ne vom putea face trecerea Paștelui nici, pătimind fuga din Egipt, adică din păcat, să ajungem la Paștele de sus, sau să ne facem văzători ai Ierusalimului de sus, care e vederea păcii.

83. Cumplit lucru sunt pofta [*epithymia*] și irascibilitatea [*thymos*]. Când sunt conduse cum se cuvine, ele sunt o parte a sufletului; dar când se abat de la ce se cuvine, atunci devin o parte a trupului. Când lucrează potrivit firii, partea irascibilă e proprie sufletului, iar pofta cea irațională cuprinde trupul. Desființatoarele acestora sunt fața posomorâtă, jalea în suflet, zdrobirea inimii, străpungerea continuă și aducerea-aminte de moarte, în care înflorește fericita smerenie/umilință și are loc curățirea trupului.

84. Așa cum casa e construită din materiale și fără ele nu poate să existe, tot așa și cine vrea să încheie casa sufletului nu o va putea construi în întregime, dacă nu va strânge mai înainte din toate lucrurile cele mai folositoare și mai utile, fiindcă atunci întreprinderea va fi zadarnică pentru cel ce se ostenește.

85. Tot ceea ce se face din pricina lui Dumnezeu urcă spre hotarul desăvârșirii. Căci Maria e amintită prin Marta, pentru că Marta era ocupată cu slujirea, iar Maria ședea la picioarele Lui căutând partea mai bună [cf. *Lc* 10, 39-42]; dar răsplata a fost pentru amândouă, fiindcă prin Marta Și-a adus aminte Iisus de Maria.

86. Micșorarea patimilor se face, pe drept cuvânt, în multe feluri, dar desființatoare a lor e aplecarea neabătută a libertății suverane spre cele mai bune, când rămâne de nemișcat în hotarul și rațiunea ascultării. Fiindcă atunci vlăstarele irascibilității și poftelor rămân inerte și inactive.

87 [13]. Într-un fel vine demonul la începători și cei aflați pe treapta vieții etice, într-altul la cei de pe treapta vieții practice și în altul la cei ce se ocupă cu vederea contemplativă: la aceia prin zgomote și sunete nearticulate sau articulate, iar la cei dedicați vederii contemplative formând anumite imaginații, astfel încât par să coloreze aerul asemenea unei lumini, iar alții le aduce ca un foc, ca să-l amăgească pe atletul lui Hristos prin partea opusă.

Patriarhul Calist al Constantinopolului

88. Fiind simplu, sufletul știe să alerge ușor spre lumină, întrucât e înrudit cu ea prin caracterul înțelegător/inteligent [*noeron*] și imaterial. Neputând să-l amăgească în alt mod, demonul se preschimbă în chip viclean în aceasta [cf. 2 Co 11, 14], ca să fie primit prin pretinsa curăție, iar cel ce a primit curăția să primească în loc de lumină întunericul.

89. E un lucru verosimil să spun și aceasta, fiindcă acum îmi întorc cuvântul spre învățator: frumoase sunt învățăturile unui învățator frumos, dar rele cultivările semințelor rele. Căci e cu neputință ca acela care nu s-a exersat în desen să știe să deseneze cu exactitate în tablouri modelele sau să păstreze în asemănări trăsăturile acelor.

90. Luările de forme [*schēmatismoi*] ale demonilor apar neplăcute, căci și dacă spurcatul își schimbă întunecimea fie în înger de lumină [cf. 2 Co 11, 14], fie într-un chip de sfânt, fie ca Hristos Însuși, e cu neputință să nu agite și să nu tulbure sufletul celui ce se roagă²¹.

91. Sufletul e asemenea unui prunc; căci așa cum acela nu cunoaște reproș, nu știe de laudă, e cu totul lipsit de ocupații, și văzând numai venirea luminii se apleacă cu totul spre ea, vrând dacă e cu putință să o soarbă, tot așa și sufletul care trăiește cu nerăutate și simplitate știe să scape alunecând ușor din amăgirea cu imagini fantastice a demonilor.

92. Căci așa cum cineva pierzând o haină de purpură nu pierde din minte culoarea purpurei oricât de mult timp trece, ci păstrează în amintire caracteristicile ei și, când o vede apoi, îndată își aduce aminte de haină prin culoarea ei purpurie, tot așa și sufletul: pierzându-și haina [de lumină] și păstrându-i numai caracteristicile ei naturale, îndată ce o vede se înclină și se apleacă spre ea, chiar atunci când ceea ce a văzut vine de la cei potrivnici.

93. Așa cum o oglindă curată și sclipitoare nu poate ascunde transparența și strălucirea, tot așa și protopărintele acela [Adam] veșmântul [de lumină] țesut de Dumnezeu pe care-l avea înăuntrul său îl purta și ca haină, și el biruia în chip covârșitor trupul aceluia până într-atât, încât să nu poată să-l vadă deloc pe acesta [trupul] cum era; dar când acela s-a stins, i s-a părut că e gol [cf. Fc 3, 10], vâlul luminos fiind ridicat ca o oglindă.

²¹ Cum observă A. Rigo, *op. cit.*, p. 395, nota 84, în cap. 87 și 90 poate fi recunoscută învățătura despre viața isihastă a Cuviosului Grigorie Sinaitul, *Capitole despre rugăciune 7 și Scurtă înștiințare despre isihie 10*.

94. Acest lucru are loc în noi prin al doilea Adam [Hristos], Cel care fără de păcat S-a făcut părtaș al nostru până la trup și sânge [cf. *Evr* 2, 14]; căci prin sfântul Lui trup Cuvântul mântuitor a aprins fitilul acelei lumini dumnezeiești și a curățit făcând asemenea unui soare oglinda înnegrită atunci, adică trupul, prin neascultare pentru că Însuși Domnul a zis: „Împărăția cerurilor este înăuntrul nostru” [*Lc* 17, 21].

95. Cel ocupat cu viața practică [*praktikēn*] trebuie să se roage potrivit numărului șapte, după cuvântul: „De șapte ori pe zi te-am lăudat” [*Ps* 118, 164]; dar cel ocupat cu vederea contemplativă [*theōrian*] nici măcar de șaptezeci de ori șapte, fiindcă și acest număr pune o măsură, ci pururea și la fel – fiindcă rațiunea rugăciunii, adică a lucrării minții, nu primește hotar/limită –, ci fie că doarme, că se scoală, că mănâncă și bea, sau că umblă [cf. *Dt* 6, 7], cine a dobândit-o o are nestrămutată zăbovind mereu în pomenirea lui Iisus [*mnēmē Iēsou*].

96 [14]. Dacă vrei să înveți cum trebuie să te rogi, observă sfârșitul atenției sau al rugăciunii și nu te amăgi. Căci sfârșitul ei, iubitul, este o permanentă străpungere [*katanyxis*], zdrobire de inimă și iubire de aproapele. Iar contrariul este evident: gând de poftă, șușoteli de bârfă, ură față de aproapele și câte sunt asemenea acestora.

97. Simbolurile curăției sufletești sunt multe și diverse: o haină și o purtare decentă, o gândire modestă, un cuvânt măsurat, un mers distins, dar în principal adâncul smereniei făcătoare de înălțime [*hypsopoioiū tapeinōseōs*], lucruri pe care cel curățit le poartă în omul dinăuntru.

98. Dacă nu cercetezi cum se cuvine cele spuse mai înainte, e cu neputință, pe cât cred, să ajungi la limanul nepătimirii, dar nu vei găsi nici pacea gândurilor. Căci cine n-a dobândit-o pe cea de-a doua [pacea], ori s-a atins măcar de seninul ei, nu poate deveni văzător al celei dintâi [nepătimirii].

99. Căci acela care n-a ajuns încă la porțile din față ale Ierusalimului sau n-a bătut la această poartă, cum va ajunge înăuntru? Cum va povesti cele viitoare? Cum va vedea Sionul, adică vederea păcii? Cum va îndrăzni să intre în sanctuarele lui sau cum va săruta mormântul de viață primitor, cum se va desfăta de lumina dumnezeiască sau se va face părtaș al ei?

100. Căci, potrivit celui ce a spus-o, zicerea: „Fii cu trezie și prinde!” poartă cuvântul spre acest lucru. Fiindcă e cu neputință a o arăta în cuvinte pe aceasta

Patriarhul Calist al Constantinopolului

[trezia] sau a înfățișa întru totul fără lucrarea minții, căci aceasta știe să netezească petele sufletești și asprimea lui și să o prefacă într-o cărare dreaptă [cf. *Is* 40, 3-4], întru care se va găsi cel ce are trezie așa cum se cuvine.

101. Căci buna aducere-aminte în suflet și meditarea continuă a dumnezeieștilor Scripturi umplu sufletul care le-a dobândit de bucurie și slavă; fiindcă atunci și el, cucerit de îndrăgostirea de Dumnezeu [*erōti theiō*], nu încetează să strige ca David: „Veseli-se-va sufletul meu de mântuirea Ta” [*Ps* 34, 9] și iarăși: „Veselia mea, izbăvește-mă de cei ce m-au înconjurat” [*Ps* 31, 7].

102. Contrariul acestora este evident: duritate în suflet, asprime pe față, gânduri de rușine, fantezii ale demonilor, ură, ceartă, zel inoportun și, în final, captivitatea sufletului. Căci atunci când mintea santinelă moțâie în lucrarea celor bune, cetatea lui Dumnezeu ajunge ușor de cucerit.

103. Pentru aceasta să fie valabil și pentru tine acest cuvânt al dumnezeiescului David, căci spre aceasta duce cuvântul și el: „Toate oasele mele vor spune: Doamne! Doamne! Cine e asemenea Ție?” [*Ps* 34, 10]. Fiindcă atunci când, ajungând ocupată în întregime de Duhul, mintea aprinde focul dumnezeiesc în camera-tezaur [*tameion*] a sufletului și omul de lut e cuprins ca de foc de strălucirea luminii dumnezeiești, înseși oasele, îngrășate cu untdelemnul harului, Îl laudă cu toate ale lor pe Dumnezeu zicând: „Toate oasele mele vor spune: Doamne! Doamne! Cine este asemenea Ție?” [*Ps* 34, 10].

104. Demonul știe să-i observe pe cei ce luptă și să pună capcane și curse, uneori din partea dreaptă, alteori din partea stângă, ca să-i biruie și să-i întoarcă înapoi. Mai întâi sugerează în cel ce se ostenește lașitate, desfacerea mâinilor și picioarelor, după care oferă acestora uitarea binelui, căreia îi urmează indolența și ignoranța, iar de aici vine necredința.

105. Cumplită patimă e pofta [*epithymia*] și cu anevoie de combătut, pentru că din pricina generării/reproducerii își are războiul înăuntru. Iar atunci când demonul poftii stârnește gâdilături producând, cum vrea, pierzania noastră, atunci această patimă devine, așa zicând, încă și mai dificil de combătut, fiindcă el e invidios pe mântuirea noastră. Tu însă nu slăbi, rezistând ca la un foc la cumplitete ei cuptoare și cu ocrotire dumnezeiască vei ajunge liber.

106. Nu te mira de inventivitatea în rău a acestuia, căci de multe ori sugerează în cel ce se ostenește nu numai acestea, ci și gânduri de disperare, și oferă

sufletului acestuia o mică întristare; căci produce în el o întunecare și ca o furtună de praf, ca prin ele să-l arunce în prăpastia disperării.

107. Căci nu vreau să spun meșteșugirile și foarte reaua lui șerpuire, ca să nu dăm celor slabi un pretext nu mic și să se întoarcă înapoi. Fiindcă așa cum hrana tare nu se potrivește pruncilor, ci celor tari [Evr 5, 12-13], așa nu este oportun a grăi acestea începătorilor.

108. Așadar unele ca acestea nu se realizează fără perseverență și răbdare, căci „cine va răbda până la sfârșit se va mântui” [Mt 10, 22; 24, 13], căci dacă sunt desființate încercările nu ne mai putem mântui. Fiindcă pentru pedagogie ne-a fost stabilită drept curea de pedeapsă coada șarpelui ca bici pentru cei în neorânduială și cei recalitrânți.

109. Cuvântul „Creșteți și vă înmulțiți” [Fc 1, 22] produce, cum cred, o mare dificultate celor ce se luptă ascetic și își fac proprie vederea contemplativă. Fiindcă potrivit firii [to kata physin] el se spune din pricina generării/reproducerii și succesiunii naturale, iar potrivit cu ce e mai presus de fire [to hyper physin] din pricina slavei fără sfârșit a împărtășirii/participării la Dumnezeu [Theou metousia]. Căci ce spune el e de folos nu numai celor ce îmbrățișează viața de celibat și au primit jugul fecioriei, ci și celor ce sunt în căsătorie și vor să ducă o viață de castitate. Pe lângă acestea, când a fost întrebat, Mântuitorul a zis: „Cine înțelege să înțeleagă în Domnul” [Mt 19, 12], dar și gura Lui, dumnezeiescul Pavel, zice: „Pentru aceasta nu am o poruncă a Domnului” [I Co 7, 25].

Dar atunci glăsuirea „Creșteți...” s-a făcut din pricina înfrângerii căderii, în urma căreia generarea/reproducerea va deveni împătimită/pătimașă. Căci prevedea căderea lui Adam, faptul că ajungând înfrânt de plăcere va deveni dezertor al poruncii primite, atingându-se pripit de pom [Fc 3, 6]. Prinsă în acestea, firea/natura s-a rostogolit în cele contrare firii/naturii și a ales să slujească, așa zicând, la două legi: celei naturale [physikon] și celei antinaturale [para physin]. Legea naturală știe să urmeze legea lui Dumnezeu, urmând ulterior și vestirii Evangheliei, deoarece Cuvântul mântuitor cinstește și căsătoria, și îmbrățișează și fecioria. Prin urmare, când cade în suflet, îndrăgostirea de Dumnezeu [ho tou Theou erōs] cea mai presus de fire/supranaturală [ho hyper physin], atrage ușor în chipul convenit unui rob legea potrivit firii spre cea mai presus de fire. Căci, potrivit făgăduinței creșterii, legea naturală umple locul de jos, iar cealaltă pe cel de sus, care e nepieritor și nemuritor. Fiindcă de aceea S-a făcut om Dumnezeu și a petrecut împreună cu noi [cf. Bar 3, 38], după care a urcat la cer și firea pe care a luat-o din noi a arătat-o șezând de-a dreapta Tatălui.

Patriarhul Calist al Constantinopolului

Căci legea potrivit firii nu se opune în nici un mod legii mai presus de fire, dacă nu a pătruns în ea pe ascuns cea contrară firii din pricina nestăpânirii plăcerii, cum spune dumnezeiescul Pavel: „Văd o altă lege luptându-se împotriva legii minții mele și făcându-mă captiv legii păcatului” [Rm 7, 23]. Fiindcă mare este lupta pentru cei ce se luptă potrivit marelui învățător, care numește nenorocită [cf. Rm 7, 24] această fire slăbită prin abaterea de la bine. Prin urmare, iubitele, nu fi nepăsător față de această cursă ascunsă atunci când cercetezi omul dinăuntru, fiindcă ea nu numai înnegrește gândirea, dar orbește și mintea cu netezimea plăcerilor. Vindecarea și terapia acestei patimi e paza poruncilor și lucrarea potrivit minții. Căci așa cum un câine alert alungă mistrețul din sălașul său din pădure, tot așa și mintea alungă prin chemarea repetată a lui Iisus legea călcării [poruncii] care se ascunde, cum s-a zis, în omul dinăuntru.

Iar legea mai presus de fire/supranaturală e harul Duhului Sfânt, care, potrivit dumnezeiescului Pavel [Rm 7, 25], biruie trupul/carnea; ea face să dispară ușor nu numai legea contrară firii care a intrat prin amara gustare, dar transformă și potrivește spre mai bine și pe cea potrivit firii, care e o lege indisolubilă din pricina aceluși „Creșteți...”. Prin urmare, mare bine este trezia [*nēpsis*] în suflet, căci atunci când mintea e trează împreună cu Duhul, cum s-a zis de multe ori, legea călcării nu are loc să se lupte împotriva noastră sau să ne ducă în captivitate. Fiindcă aducerea-aminte de Dumnezeu face să dispară ca un foc materia/lucrul răutății; căci așa cum îndată ce un lucru se apropie de foc e prefăcut în cenușă, tot așa și un gând pătimăș e prăjit de focul dumnezeiesc și dispăre ca o pulbere prin strălucirea și luminarea luminii dumnezeiești.

Traducere și note de Arhid. Prof. Dr. Ioan I. Ică jr